

*МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. ОЛЕСЯ ГОНЧАРА*

*ФАКУЛЬТЕТ
“ПСИХОЛОГІЇ”
ПРЕЗЕНТАЦІЯ*

НАЗВА:

“КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСИ”

Виконала:
студент групи ДК – 15

Романова Анна

Перевірив:

Ващенко В. В.

ЗМІСТ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

1. Загальні відомості про Київську Русь
2. Ентогенез слов'ян. Природні, духовні, соціально-економічні передумови формування українського етносу.
3. Про зовнішній вигляд і фізичний тип
4. Матеріальна і духовна культура східних слов'ян
5. Слов'янські боги
6. Вплив запровадження християнства на розвиток культури Київської Русі
7. Характерні особливості забудови Києва
8. Архітектура
9. Писемність і освіта
0. Музичне мистецтво
1. Список літератури

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО КИЇВСЬКУ РУСЬ

Київська Русь — одна з могутніх держав Європи IX—XII ст. Вона відіграла велику роль в історії східних слов'ян та інших слов'янських народів. Давньоруська держава сприяла їх суспільно-політичному, економічному та культурному розвитку.

Древня Русь впливала на міжнародне життя Європи, підтримувала і розвивала торговельні, політичні й культурні зв'язки з багатьма країнами Заходу і Сходу. Вона тісно співпрацювала з Візантією, Німеччиною, Францією, Угорщиною, скандинавськими країнами, а також зі східнослов'янськими — Польщею і Чехією. Активно розвивалися культурні відносини з південними слов'янами, особливо з Болгарією; як відомо, південнослов'янська писемність справила вплив на писемність Русі, а з XI—XII ст. починається зворотний вплив Русі на південнослов'янську писемність. Це ще раз підтверджує спільність походження, мовну спорідненість східних, західних і південних слов'ян, близькість їхніх культур та історичної долі.

Руські купці торгували в державах Поволжя, Волзькій Булгарії, Хозарії, доходили в Середню Азію до Багдада. Не залишалися поза увагою також народи Кавказу і Закавказзя.

Діти київських князів були пошлюблені з більшістю царських родин Європи, що також ще раз підтверджує впливовість Київської Русі на політичне життя своїх сусідів.

Спільність мови, території, духовної та матеріальної культури, спільна світоглядна позиція, державно-політичне життя, правові відносини ("Руська Правда"), спільна боротьба з ворогами сприяли формуванню в народів Київської Русі свідомого ставлення щодо об'єднання руських земель в одну державу.

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ.

З проблемою етногенезу слов'ян тісно пов'язана проблема прабатьківщини українського народу. Існують дві протилежні теорії: **міграційна** і **автохтонна**.

Міграційна теорія побудована на визнанні руху як керівної засади етногенетичного процесу. Згідно з даною теорією, слов'янство виникло в Прибалтиці, яка мала би бути першою батьківщиною слов'ян. Потім вони рушили на південь у віслянський басейн, а пізніше — на схід у басейн середнього Дніпра. Внаслідок слов'яни поділилися на західних і південно-східних.

Автохтонна теорія стверджує, що слов'яни були незмінними жителями тієї самої території з часів неоліту. Змінювались культури, але етнос залишався той самий. Отже, слов'яни — це автохтони-аборигени, а їх прабатьківщиною було межиріччя Одри і Вісли, або середнє Наддніпров'я.

На сьогодні існує декілька *гіпотез етногенезу українців*:

1. теорія “споконвічності” - українці існують стільки, скільки взагалі існує людина сучасного типу, тобто від 30-40 тис. до 2-3 млн. років;
2. теорія автохтонності (М.Грушевський), згідно з якою етнічну основу українців складало населення пізнього палеоліту, яке проживало на території України, а росіяни і білоруси мали свою окрему етнічну основу і територію проживання;
3. теорія “єдиної колиски” (яка була загальноприйнятою в СРСР у 30-80-і рр. ХХ ст.): зародження і розвиток трьох близьких слов'янських народів з єдиної древньоруської народності;
4. теорія “незалежного розвитку окремих східнослов'янських народів”, тобто українців, росіян, білорусів, яка набула поширення останнім часом.

Сьогодні підкреслюється, що Київська Русь була поліетнічною, тобто багатонаціональною державою. В основному в сучасній літературі початком націогенезису українців вважається період Київської Русі, хоч він і не досяг тоді завершення. Згодом внаслідок несприятливих історичних обставин цей процес був перерваний і поновився на повну силу в XV-XVII сторіччях. У цьому, імовірно, і полягає специфіка етногенезу українців.

Український етнос остаточно сформувався на рубежі XVI-XVII ст., причому каталізаторами цього процесу стали загроза фізичного знищення з боку Степу (утворення Кримського ханства - васала Османської імперії), національний гніт польської шляхти та перехід аристократії до католицизму і укладення церковної унії. На хвилі національної боротьби росла національна самосвідомість. Остання виявилася на побутовому рівні в усвідомленні своєї приналежності до “руського народу”, а на вищому, ідеологічному рівні – у боротьбі за національні права, за православ'я, за створення національних державних інститутів і атрибутів.

Складність етнічної історії українців відбилася і в різноманітності самоназв (етнонімів), назв з боку інших народів, а також назв країни і держави. З моменту зародження українського етносу ключовим було поняття Русь. Причому в різні періоди домінували такі його варіанти: VI-XI ст. - Русь; з 1395 р. - Мала Русь; у XVII-XVIII ст. - Малоросія; XIX ст. – початок XX ст. - Україна-Русь. Визнання назви “Україна” (уперше згадане у 1187 р.) відбулося у XVII ст., але тоді воно співіснувало з іншим - “Малоросія”, яке набуло широкого розповсюдження після приєднання України до Московської держави. Тільки з початку XX ст. етнонім “Україна” став домінуючим. Слід виділити і таку особливість: спочатку Руссю, а потім Україною називали центральну область, тобто Київську землю, а потім звідси найменування “Русь” розповсюдилося на все східне слов'янство, а “Україна” пізніше на все українство. Тобто назва “Русь” сформувалася як спільнослов'янський термін, і саме тому Московська держава взяла його собі у назву для утвердження концепції “Третього Риму”. Що стосується назви “Україна”, то є декілька пояснень його походження: або від “краю” – кордону зі Степом, або від слова “країна” інша версія – “край” як батьківщина, вітчизна, та ін.

Що стосується самоназви “українець”, то вона довго була малопоширеною. Це багато в чому можна пояснити труднощами етносоціального розвитку. Синонімами виступали терміни “козак”, “козацький народ”, одночасно продовжували існувати і старі самоназви “руські”, “русини”. Тільки в умовах національного відродження у другій половині ХІХ ст. остаточно утвердилася самоназва “українець”. Таким чином, в етнічній історії українців можна виділити три ключові етнооб'єднуючі самоназви:

- 1) слов'яни (словени);
- 2) руси (руські, роси, русичі, русини);
- 3) українці (козаки).

ПРО ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД І ФІЗИЧНИЙ ТИП

Про зовнішній вигляд і фізичний тип наших предків не можемо сказати нічого певного. Чужинці, що перші зіткнулися зі слов'янами, подають не раз про них перші-ліпші каламутні звістки. «Всі вони високі й незвичайно міцні, тілом і волоссям не дуже білі чи ясні, також не зовсім чорні, а скорше всі русяві», — писав грек Прокопій. Арабським купцям, що бували у Східній Європі, ще більше впадали в очі рум'яне тіло й русяве волосся місцевих мешканців. Вони кажуть навіть, що люди носять волосся довге, як кінська грива, та що фарбують його у чорне. Але не маємо певності, чи ці племена, з якими зустрілися чужоземні подорожні, були справді наші предки, а не якісь інші слов'янські племена.

Слов'яни тепер поділяються дуже виразно на два типи: один високий і чорнявий, другий — низький, ясноволосий. Серед українців переважає перший тип — високих брюнетів.

Нема ніякої певності, що слов'яни були суцільним антропологічним типом. Всі народи світу мішалися між собою від непам'ятних часів, і чисті раси рідко де утрималися. Щодо України, то наша земля лежала при великім шляху народів, що веде з Азії до Європи, яким безнастанно пересувалися різні далекі племена.

Всі вони сусідували з нашими слов'янами, і це було зовсім природно, що різнорідні племена входили між собою у кровні зв'язки й перемішувалися. Як же важко було утримати чистий расовий тип! Які великі були чужі впливи — це бачимо на самій княжій династії. По чоловічій лінії княжий рід виводився зі Скандинавії, отже був германського походження. Княжі жінки дуже часто бували також із чужосторонніх дворів: Ярослав Мудрий мав за жінку шведську королівну, його сини Ізяслав — польську княжну, Святослав — німкеню, Всеволод — грецьку царівну; дружина Володимира Мономаха походила з Англії; Мономахів Ізяслав одружився з черкешенкою, син його Мстислав — із полькою і т. д. Ці подружжя були спонукані часто політичними мотивами, а не раз молоді княжичі одружувалися, захоплені красою полонянок, особливо черкешенок.

Але хоч доплив чужої крові був значний, все-таки слов'янське живло перемогло, і витворився суцільний український тип зі своїми характерними фізичними прикметами. Давні українці були народ здоровий, поставний і гарний. «Зростом був високий, плечима широкий, лицем гарний», — це звичайна характеристика визначних князів, яку дають нам літописці, — ідеал чоловічої краси. Деколи додають ще інші прикмети: «червоний лицем, з великими очима»; «волосся мав жовте, кучеряве, руки й ноги гарні»; «від голови до ніг не було в ньому хиби». Високі, кремезні, здорові постаті подобалися сучасникам, вони в них любувалися і славили їх. Але слабих і хворих бувало тоді, мабуть, не менше, ніж сьогодні. Довговічність не була більша, ніж у нас. З-поміж князів ледве кілька перейшло поза шістдесятій рік життя: Володимир Мономах прожив 72 роки, Данило — 62, його брат Василько — 65, Лев галицький — близько 75, одна з княгинь жила 84 роки.

МАТЕРІАЛЬНА І ДУХОВНА КУЛЬТУРА СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Основою культури Русі була багатовікова самобутня культурна традиція східнослов'янських племен. Археологічні матеріали свідчать, що до середини I тисячоліття нашої ери в господарському укладі слов'ян давно вже переважало землеробство — підсічно-вогневе в поліській зоні й орне — у лісостепу. Скотарство, полювання, рибальство і бортництво (лісове бджільництво) для основного населення Русі стали до того часу підсобними, хоч і дуже важливими, промислами.

Досить високого рівня досягло до X віку і ремесло. Виготовленням виробів із заліза і кольорових металів займалися переважно майстри- професіонали. Ковальська справа вважалася заняттям почесним і навіть чаклунським. На Русі склався переказ про братів-ковалів, які перемогли в битві жахливого дракона. Вони запрягли чудовисько у величезний плуг і проорали ним борозну «змійових валів» — оборонних споруд навколо Києва (довжина їх в Україні — понад 2 000 км, датуються I тисячоліттям до н. е. — I тисячоліттям н. е.). У X столітті майстерність київських ковалів і ливарників отримала визнання далеко за межами Русі. Персидський географ за сторіччя до Нестора писав: «Там виготовляють дуже цінні клинки і мечі, які можна зігнути навпіл, і вони знов розправляються самі».

Розвивалися гончарна справа, ткацтво, вичинка й обробка шкіри, різьблення по каменю і дереву. З льону, конопель і вовни слов'янки ткали чудові сукна і полотна, їм було знайоме складне малюнкове ткання і вишивка. Високим умінням відрізнялися майстри обробки шкір. Усього ж дослідники нараховують у названий час в давньоруських містах від шістдесяти до ста різних ремісничих спеціальностей. Спеціалізація при цьому йшла не за матеріалом, а за готовим виробом: мечники, щитники, сідельники, ювеліри займали в містах цілі вулиці. Щоб виготувати свій виріб від початку до кінця, кожний з майстрів повинен був володіти принаймні декількома спеціальностями.

Убор X–XI вв. с гроздевидными наушницами.
По материалам кладов из Гнёздова под Смоленском
(рис. 3).

Славянский убор с кистевидными рядами (рис. 4): а — моравская подвеска;
б — старорязанская подвеска по материалам погребения; в — кичкообразный
убор. По материалам кладов Старой Рязани и Новгородской земли.

СЛОВ'ЯНСЬКІ ПРИКРАСИ

Торгівля продуктами сільського господарства і ремесла, що зароджувалася, спочатку мала характер обміну як всередині общини, так і між племенами та землями. Згодом зародилися товарно-грошові відносини. Про це свідчать скарби срібних римських, візантійських і арабських монет. Торгівля Русі здійснювалася не тільки з Візантією і країнами Сходу, але і з Північною і Західною Європою, куди руські купці (рузарії, як їх називали латинські хроніки) везли свої і східні товари.

Відбувалося швидке зростання міст. скандинави називали Русь Гардарікою — «країною міст». До початку X століття в літописах згадуються понад двадцять міст, до XII століття — біля двохсот, а перед татаро-монгольським нашествям — вже більше трьохсот міст і фортець. Велич столиці давньоруської держави настільки вражала сучасників, що Київ часто називали «суперником Константинополя». Так, європейський хроніст Тітмар Магдебурзький у своїй хроніці 1018 року пише про Київ як «столицю королівства, велике місто, в якому понад 400 церков, 8 ринків, незліченна кількість мешканців». Поступовий і неухильний розвиток східних слов'ян обумовив розкладання первісних відносин. Хоч економічною основою суспільства була родова власність общини на землю, все ж мала сім'я найближчих родичів починає відігравати дедалі значнішу роль. Літопис «Повість временних літ» свідчить, що у східних слов'ян переважала парна патріархальна сім'я, багатожонство зустрічалося рідко.

Родова община називалася «мир» або «вервь» (вірвовкою відмірювали наділи землі общинникам). За спостереженнями середньовічних західних письменників, крадіжка і обман у слов'ян зустрічалися настільки рідко, що вони не замикали своїх скринь з добром. Члени общини були пов'язані круговою порукою, діяв закон кровної помсти.

Як і в інших народів, князівська влада у слов'ян на стадії розкладання суспільного ладу і військової демократії підкорялася раді старійшин і загальним племінним зборам. Зазвичай князя обирали або призначали для відсічі зовнішнього ворога, але по мірі формування князівських дружин з молодців, готових за командою вдатного ватажка «пошукати собі честі, а князеві слави» в набігах на сусідні території і племена, його фактично стала обирати дружина.

Древні слов'янські вірування були язичницькими і ґрунтувалися на обоґнюванні сил природи. Все життя слов'ян пронизувала віра у втручання надприродних сил, залежність людей від богів і духів. Для дохристиян — «язичників» немає нічого надприродного, немає нічого, що було б поза Природою. Язичники-слов'яни ніколи не потребували виразу своєї віри у церквах як особливих релігійних організаціях, тому що божественне завжди було там де вони перебували, навколо і в середині них. Суть стародавньої віри — це не особисте спасіння, як у світових релігіях, — а збереження і примноження роду, родючості землі, плодovitості худоби, охорона способу життя і цінностей роду. Таким чином, це і комплекс вірувань, і спосіб життя, і світогляд, і спосіб відтворення родових стосунків, культури, знань та навиків. Слов'яни вірили у багатьох богів. Сучасні вчені мають думку, що язичницькі боги, яких вважають виявом початкової міфології, насправді були уявленнями наших предків про Всесвіт.

В українській міфологічній традиції багато уваги приділялося природним стихіям, явищам оточуючого світу, різноманітним життєвим випробуванням, з якими зустрічається людина, тощо.

Ще однією особливістю української міфології є поєднання християнських релігійних уявлень із язичницькими віруваннями, Українська міфологія досить багата на символіку, велика частина — це символіка дохристиянського пантеону багатобожжя слов'ян, праукраїнців. Велика частина символів пов'язана з рослинним світом.

СЛОВ'ЯНСЬКІ БОГИ

Одним із першобогів слов'янської міфології вважається **Род**. За міфами, він - зачинатель усього живого, Господар Світу, відає долями богів та людей. Род - це також бог природи, врожаю, "керує" дощем, блискавицею.

Не менш важливим у пантеоні язичників виступав **Дажбог** - бог Сонця, світла, добра.

Вагоме місце у пантеоні древніх богів посідав **Стрибог**. Він усимволізовував небесну силу, яка приносила як добро, так і зло. Вчені визначають його як "володаря лютуючої стихії, хаосу, магічних заклять, що можуть обернутися на зло людям". Стрибог усимволізовував божество війни, смерті з усіма її наслідками.

Перун символізував бога блискавки й грому, військової дружини. Він - нестримність, мужність, непереможність. Як бог-громовик приносив життєдайний дощ, сприяв врожайності.

Цікавою й символічною постаттю є **Ярило**, який усимволізував весняне сонце, любов і пристрасть. Ярило - заступник трударів, хліборобів-сіячів.

Велес /Волос/ - це бог "нижнього світу", заплавних пасовиськ, худоби. Часто з'являється у міфах як Змій-Дракон, суперник Перуна.

Глибоку символіку для язичників мала **Берегиня /Оберега, Велика Богиня/**. Вона - захисниця людей від усякого зла, добра "хатня" богиня. Оберігала оселю, малих дітей, добробут сім'ї. Відгомін про неї знаходимо у словах "оберігати", "обереги" - магічні предмети, фігури, яким приписувалася таємнича сила. Схематичне зображення Берегині /символічна постать жінки з застережливо піднятими руками/ трансформувалася в малюнок тризуба.

СЛОВ'ЯНСЬКІ БОГИ

Багатоманітність української міфологічної тематики складала цілий ряд циклів:

- 1) **Космогонічні** – про походження життя (створення світу);
- 2) **Антропогонічні** – про створення людини;
- 3) **Тотемічні** – про тотемічних предків окремих племен, в основі яких лежать фантастичні уявлення про походження племені від певних тварин;
- 4) **Теогонічні** – про походження богів;
- 5) **Календарні** – про річні цикли природи та обряди, пов'язані зі зміною пір року і господарською діяльністю;
- 6) **Есхатологічні** – про потойбічний світ та передбачення майбутнього;
- 7) **Історичні, культурно-біографічні** – про життєві випробування і діяння окремих героїв, героїчний епос-билини тощо.

Світогляд східних слов'ян формувався відповідно до загальноєвропейських тенденцій розвитку уявлень про світ. Як і інші народи, вони вірили у пекло, небесну твердь, центр світу («світове дерево»), вирій (місце на небі, куди відлітають душі померлих праведників). Життя людини підлегле долі — «суду божому». Правда, доля у східних слов'ян не була, очевидно, такою ж невідворотною, як фатум у древніх греків, але головні події людського життя вважалися визначеними наперед. Недаремно майже кожне календарне свято включало обряди ворожби про майбутнє життя людини. Релігія східних слов'ян, як і інші складники культури, які формувалися на етапі родоплемінних відносин, з виникненням і розвитком державності неминуче повинні були зазнати серйозних змін. Якісно нові культурні процеси в Русі відбулися вже після прийняття християнства.

ВПЛИВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Сьогодні риторично і нериторично запитують — коли ж християнства прийшло християнство на Русь? на розвиток культури. Деякі історики роблять спробу київської русі віднести цю акцію до часу Андрія Первозванного, дехто — до грецьких поселень Херсонеса, Ольвії. Можливо, вони мають рацію, адже Русь не ізолювалася від іноземців і була досить віротерпимою. Отже, цілком імовірно, християни були на Русі, але до утвердження християнства як офіційної релігії значного впливу на формування світоглядних засад не справляли.

Розглянемо окремі позиції проникнення християнства на Русь. За історією руської церкви Є. Голубицького, святий Андрій, подорожуючи з Константинополя до Риму, чомусь обрав вельми цікавий маршрут — через Україну, Новгород і звідти до Риму. Замість прямого шляху, який не перевищив би два-три тижні, він витратив принаймні 8—9 місяців. Можливо, тільки для того, щоб сказати на дніпрових схилах учням: "Чи бачите ви гори, он ті? На горах тих засяє ласка Божа; тут постане місто велике. И Бог побудує багато церков. Поблагословіть ці гори і поставте хреста...", а в Новгороді попаритися в лазнях, спізнати смаку північної екзотики?! Така версія видається сумнівною, її спростовують як теологи, так і світські вчені.

А от літописні хроніки свідчать, що Аскольд і Дір були християнами. Щоправда, попри їх понад двадцятирічне княжіння у Києві (862— 885 рр.), особливого поширення, окрім княжої дружини, християнство не дістало.

За княжіння Ігоря (913—945 рр.) та Ольги (до 969 р.) християнство поширюється серед заможних верств, побутує разом з язичництвом. Дві віри доповнюють одна одну і не ворогують між собою. Про це свідчить витяг із договору, укладеного послами князя Ігоря з грецькими царями Романом, Константином і Степаном.

Цей договір Ігоря з греками — важливий документ, який свідчить, що християнство існувало і функціонувало до його офіційного утвердження. Тим більше, що християн представляли, і досить сильно, військова верхівка, дружинники князя та найманці-варяги.

Першою християнкою була княгиня Ольга, але й вона не наважилася запровадити християнство як офіційну, державну релігію. Цю акцію реалізував Володимир Великий. Незважаючи на те, що "Повість минулих літ" акт охрещення висвітлює в рожевих тонах, опір християнству був великий. Сумнівно, щоб в один день можна було вирішити питання, пов'язане зі зміною світогляду цілого народу, який формувався впродовж століть.

Що ж спонукало Володимира прийняти християнство? Барон Розен навів цікавий літопис православного грека Ях'ї, де йдеться про те, що Вард Фока збунтувався проти грецького царя, і цар Василь попросив допомоги у Володимира, який її й надав. За це Василь обіцяв видати за Володимира свою сестру, але за умови, що Володимир прийме християнство. Володимир цього ж 987 р. охрестився у присутності імператорських послів — свідків виконання договору. Була виконана з боку Володимира й угода про надання війська; бунт було припинено, Вард Фока скараний, Василю ніщо не загрозувало, проте угоди про видачу сестри виконано не було. Володимир діяв рішуче: обложивши Корсунь, він досяг своєї мети — царівна Анна стала його дружиною. У Корсуні він відкрито вінчається з Анною і як переможець та свояк грецького імператора більше не ховається з новою вірою, приймає рішення охрестити Русь, а відтак ввести її як рівну до держав європейської співдружності. Сама акція охрещення слов'ян була досить жорсткою і відбулася, як пише літописець, 988 р.; проте це не зовсім відповідає правді. Адже, за свідченням грецьких джерел, Володимир взяв Корсунь 989 р., та й після цього князь не сидів без діла. Отже, найвірогідніше, охрещення відбулося влітку 990 р.

Після охрещення Русі Володимир закладає школи, куди набирає дітей із сімей як свого оточення, так і жителів міста з наказом: державі потрібні освічені люди. Вірогідно, одночасно з освітніми школами засновувалися школи для підготовки священників. Розпочалося зведення Успенської церкви, відомої як Десятинна — першого православного храму Київської Русі.

Із прийняттям християнства Київська Русь входить як рівна до співдружності європейських країн. Вона активно вбирає кращі культурні набутки Європи: кам'яну архітектуру, живопис, книгописання, книгозбирання, шкільництво. Створюються монастирські осередки як своєрідна концентрація інтелектуального потенціалу.

Утвердження єдиної віри стабілізувало політичну систему в державі, обґрунтувало право князя-імператора на владу.

Православна церква досить гнучко розпочала свою діяльність: частково адаптувала місцеві звичаї, включила до сонму святих вихідців з Руської землі — Бориса, Гліба, Ольгу, Володимира та інших, служби відправляла слов'янською мовою, навіть урахувалися регіональні особливості. Усе це зумовлювало поширення християнства по окраїнах Русі. Варто наголосити і на тому, що в українського духовенства був високий освітній і культурний рівень, а тому воно мало високий авторитет серед руської людності.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБУДОВИ КИЄВА

Згідно з історичними хроніками Київ було засновано у V—VI ст. братами Києм, Щеком, Хоривом та їх сестрою Либіддю.

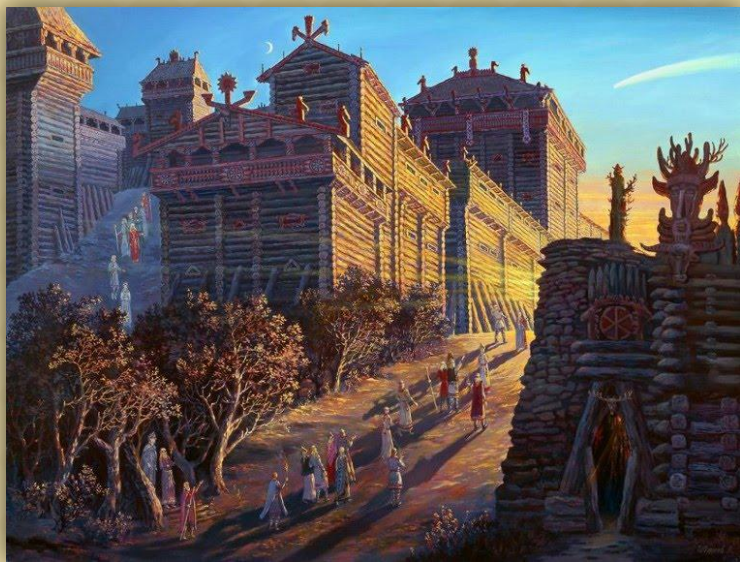
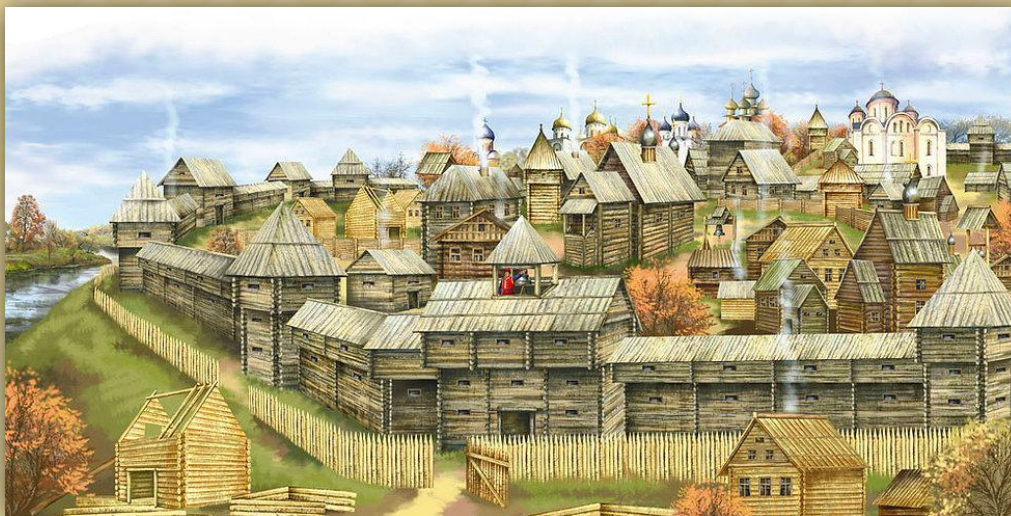
Але свого найвищого розквіту місто набуло в X ст. за князювання Володимира Святославовича. Він об'єднав під своєю рукою племена полян, сіверян, словенів, кривичів, в'ятичів, радимичів і створив могутню країну. Київ став столицею однієї з провідних європейських держав. Вигідне розташування на перехресті важливих торговельних шляхів зумовило його політичний, економічний та культурний злет. Територія Дитинця, стародавнього міста, істотно розширюється, зводяться потужні укріплення — вали з дерев'яними рубленими стінами, воротами Софійськими (Батиєвими), Михайлівськими та на Поділ.

Після Константинополя і Кордови Київ був третім за значенням містом Європи.

Особливого розмаху містобудівництво, зокрема у Києві, набуло за часів Ярослава Мудрого, який майже вдсятеро збільшив площу міста порівняно з містом Володимира. Було створено єдину оборонну систему, систему планування, головним елементом якої стала вулиця, що веде від Софійських воріт до ансамблю Святої Софії. До міста зі сходу та заходу подорожні в'їжджали через Лядські та Львівські ворота, від них віялом розходилися вулиці, що збереглися й донині: Михайлівська, Ма-ложитомирська, Софіївська, Стрітенська, Рейтарська. Із внутрішнього боку укріплень уздовж валу йшли вулиці, які також збереглися: Ярославів вал, Мала Підвальна, Велика Житомирська. Композиційною домікантою Києва періоду Ярослава був Софійський собор. Він став символом державності, віри та культурним центром. При Софії Київській було зібрано першу на Русі бібліотеку, працювали школа, майстерня для переписування і перекладів книг. Храм Софії — одна з перших кам'яних будівель; решта міста була дерев'яною. Щоправда, окремі будинки обмазувалися глиною та розфарбовувалися під кам'яну кладку.

СЛОВ'ЯНСЬКІ МІСТА

Київ — не тільки верхнє місто. Визначна роль належала Подолу, торговельному і ремісничому району. Тут була зручна природна гавань у гирлі Почайни, біля неї базар, де торгували купці з різних країн: греки, хозари, євреї, поляки, німці, чехи та ін. Вони пропонували хутро, тканини, прянощі, дорогоцінне каміння, паволоки золототкані, оксамити тощо. Не гірше виглядали і вироби київських ремісників: срібний посуд із карбованими візерунками, срібні колти, витончене золоте намисто, оздоблене перегородчастою емаллю, гончарні вироби — глечики, корчаги, черпаки, кухлі, миски, виготовлені в сусідньому урочищі за горою Дитинкою. Їх сусідами були кожум'яки, ковалі, складуви, різьбярі по кістці та ін.

Навколо Києва було чимало поселень, що входили до міської системи. По шляху на Вишгород, на Кирилівському узгір'ї, розкинулися численні слободи. З Угорським пов'язана літописна легенда про вбивство Аскольда та Діра князем Олегом. Нині тут стоїть пам'ятник "Ас-кольдова могила". Трохи далі — заміська резиденція київських князів — Берестово, де працював митрополит Іларіон, автор "Слова про закон і благодать"; донині тут збереглися залишки храму Спаса на Берестові. Далі були "варязькі" печери; на їх місці зведено Києво-Печерську лавру. Біля гирла р. Либідь — Звіринець, місце полювання князів.

АРХІТЕКТУРА

Довгий час будівельним матеріалом служила деревина. У центрі поселень знаходилися “гради”, які служили для захисту від ворогів, проведення племінних зборів і культових обрядів. Більшість споруд у “градах” споруджувалися із зрубів – колод, укладених в чотирикутні вінці. З них будували і прості хати, і 2-3поверхові тереми, зруби закладалися в основу кріпосних валів.

Перші кам’яні споруди були зведені в період князювання Володимира Великого. Першим відомим кам’яним храмом Київської Русі була **Десятинна церква (989 – 996), побудована візантійськими майстрами**. Зруйнована у 1240 році, коли до Києва увірвалися орди Батия.

Найбільше поширення на Русі отримало хрестово-купольне планування соборів. Відповідно до цієї системи склепіння з центральним куполом спиралися на чотири стовпи, утворюючи хрестоподібну композицію.

У роки правління Ярослава Мудрого (978 – 1054 р.) була заснована ченцем Антонієм **Києво-Печерська лавра (1051 р.)**. Зведений **Софіївський собор (1037 р.)**, що уособлював велич і силу держави. В архітектурі храму втілилася ідея ієрархії. Головний купол символізував Христа, а дванадцять інших куполів – його учнів-апостолів. При будівництві застосовувалися напівкруглі арки – закомари, характерні тільки для російського зодчества. Центральний простір храму в плані утворював хрест. У середині храм був прикрашений мозаїкою і фресками, із зображеннями князя з родиною в оточенні свити, Христа-Вседержителя, Богоматері Оранти.

Крім Софіївського собору в Києві в цю добу були побудовані Ірининський і Георгіївський храми, а також Золоті ворота.

СОФІЯ КИЇВСЬКА

ПИСЕМНІСТЬ І ОСВІТА

На етапі завершення формування Київської Русі її культура збагатилася новими здобутками. Найважливішим серед них була писемність. Археологічні джерела дозволяють відносити час оволодіння східними слов'янами неупорядкованим письмом до IX ст. У цьому переконує "Софійська азбука", яка була виявлена на стіні Софійського собору в Києві. Також на існування ранньої слов'янської писемності вказують літописні дані про підписання Візантією договорів з русами в 911 і 944 рр. грецькою та іншою, в цьому випадку руською, мовами. Також було відомо, що на випадок смерті наші предки писали заповіти місцевою мовою. Тільки після масового запровадження християнства в 988 р. на Русі поширюється нова писемність, складена братами Кирилом і Мефодієм і названа за іменем одного з них "кирилицею". Вона була собою південнослов'янським мовним діалектом, зрозумілим і східному слов'янству, що й стало головною передумовою її поширення на українських землях.

У X – XII ст. писемність переростає в освіту. Розвиток освіти у Київській Русі ґрунтувався на власних національних традиціях і вико-ристанні античного та болгаро-візантійського досвіду шкільного навчання. Християнство, основою якого була писана книга, сприяло поширенню початків писемності та грамотності. Після церковної реформи Володимира Великого, виникла потреба у навчанні та вихованні освічених людей. Вони потрібні були не тільки для впровадження нового християнського культу, але і для функціонування органів державного управління, розвитку торгівлі, укладання договорів, діловодства, написання різних князівських грамот, оподаткування населення тощо.

Шкільна освіта за князювання Володимира Великого і Ярослава Мудрого стає частиною загальнодержавної і церковної політики Київської Русі. Утворилися три типи шкіл: *палацова школа підвищеного типу, тобто державний навчальний заклад, що утримувався за рахунок князя, школа "книжного вчення" (для підготовки священників та світська приватна школа домашнього навчання, переважно для купецького і ремісничого населення.*

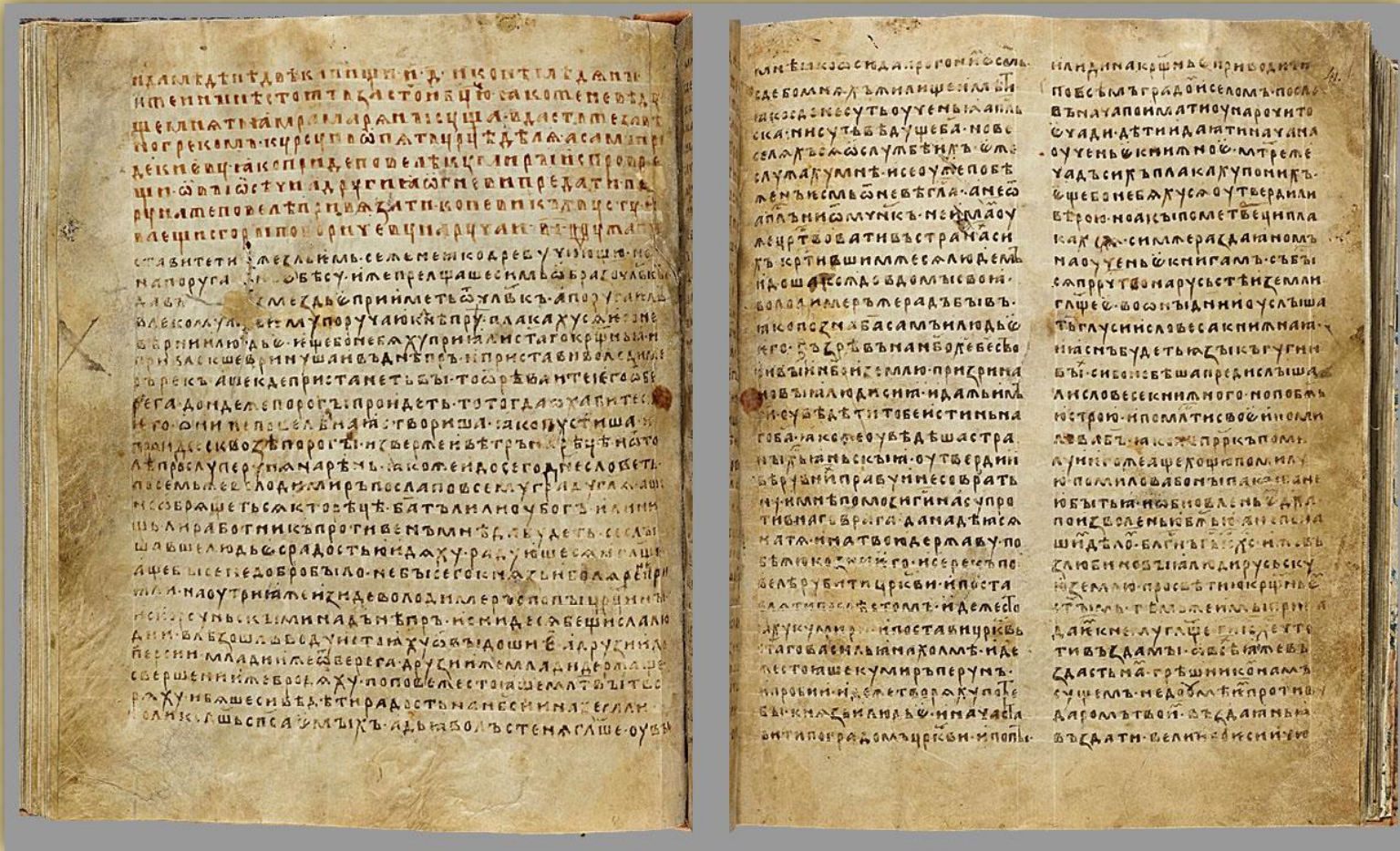
У школах вивчали основи письма, читання, арифметику, спів, музику. Вищу освіту визначали богословсько-філософські дисципліни: богослов'я, філософія, риторика, граматики, співи.

Особливого значення у вищих школах надавалося вивченню іноземних мов. На першому місці була грецька мова, якою написані канонічні книги православної релігії, і якою, у ті часи, часто велися церковні відправи. Через те, володіння грецькою мовою було вкрай необхідне для вищих ієрархів церкви. Друге місце за значенням посідала латинська (варязька) мова.

На духовність наших предків впливала як перекладна, так і оригінальна література з історії, філософії, правознавства. Найосвіченіша людина свого часу, спочатку священник з с. Берестова під Києвом, а потім перший давньоукраїнський митрополит Іларіон написав "Слово про Закон і Благодать" (між 1050 – 1087 рр.), де прославляв діяльність Володимира Святославича й виступав проти спроб нав'язати Русі духовну зверхність Візантії. З літератури богословсько-морального циклу найвідомішими тоді були "Ізборники". У цих творах роз'яснювалися норми поведінки людей у різних життєвих ситуаціях, пропагувалися мир, а також літературні знання

СЛОВ'ЯНСЬКІ ЛІТОПИСИ

и думати добру спши и д и конта бл ан и
ше ни ште тот та д е ст о н а ц о с а к о т е н е в т а
ше р н а т н а м р а п р а н а ц а ц а д а с т а т е с а д а т
п о г р е к о л а ч у р е ц а п а т а ц ц а б л а а с а м п e
д е к н е о ц а к о п и д e п o в e л и ц а c л p a i c e p o p p e
ц и о в л i o c t y n a д р у г e c a g n e в п p e д а т и n e
p r n a м e п o v e л t p ц a d a t и k o п e o n k d a c e c p e
в л e c i n c g o r u п o в o p n y e a c n a p y a n i i n d u c a t a
с т a в и т e т и л e x e л n m b . c e л e м e ж к o д r e c y u z i o ш e н o
н a п o p y g a . o б c y . и л e p e л a c h e c n л b o б p a c o y л e k e
д л o b a . c m e z d e в п p и и м e т ь o x л k e b a p o z . л e k e
o б e c k o l y . e т m u p o z u a i k i n p r y . л a k a x u c a t i n e
o b p и и m i o d a e . и c e b e m e k a x u p r и a i c t a g o k p i n o m i n
p r и c a c k e c e p i n y ш a n e b a n e p e b i p r и c t a в и z e a c d i n i
o b p e c k a ш e k e d e p r и c t a n e t ь c b i . t o o b r b a n t e r e g o b e
p e g a . д o n d e l e p o r o z . p r o i d e t ь . t o t o g a d o x a b и t e c .
n g o . o m i t e n a c e l e b n a t . c t b o p и c h . i . k o c y c t i m i a .
t r a n d e . c k v o z b p a p o r o z n e v e r e m e v e t r e v . o b u f n a t o
l e p o c л y п e p o z n a m a r ь t . i . k o t e n i d o c e g o r . н e c л o b e t .
п o c e m ь t e p . c л o d e m i p . c л o d a p o c e c k y r . i . d u g a k a m i
н e o b p a c h e t ь c a k t o r o c i f . б a t ь l i a n o c y b o g ь . и l i n i
ш e a n p a b o t n и k ь . p r o t n i v e n ь m n b . l e y d e t ь . c e c a d a
ш a v e c h a y d e o c p a d o c t ь i n d a x u . p a d u . i . c h e c a m e r a c h e
d i c e b . и c e z e d o b p o v . i l o . n e b . и c e c o k n a t ь n e v d a r e i r i
и l a . n a o u t r i a t e i n d e v o l o d i m e r o c e p o z y c i n i m ь
и o i . c y n ь c k i m i n a d e b r o v . i . c e n i d e c a v e c h i c l a i o
a n i . v l e b o z h . o b e d u n e t a x u c o v a d o s h i . b . l a r u n i d
p e c i n i . m l a d i n e c o v e r e g a . d r u c i n i . t e m a l a n d e o m a c e
c e r e c h e n i e v o c a x u . n o p o b e c e t o i a c h e m a t o c i t e
o r x u . n a m e c i v b a d e t i r a d o c t ь n a n e c h i n a k e r l a
o n k . c l a c h e c p a m t ь x . a d ь v o l ь c t e n a c l e c h e o u v

и и б л i c c o c k d a p o r o n i o c e l a
d e b o m a d z b i m a i c h e m b i
т o c e d e c e c y t ь o u e m b i a n l a
с k a . i n c y t ь b a d u c h e a . n o b e
c e l a d u c h e o c л y б e t ь n ь e l a
c l y m a d u m n ь . и c e o u c e p o v e
l e n ь . i . c e m ь o n e v b e g l a . a n e o
d l a z n i o m y n k ь . n e i l l a o u
l e c p t o e a t i v e z t r a n a c i
r ь . c r t i v i m i t e c a l i a d e m
i d e c h a c k o d o b o m y c o n .
o l o a i m e r ь . e p a d z e v i v e
n k o . b o z b r v a n n a b o d e c e v o
i n d a v i n b e n z e m l i . p r i z r i n a
i z v i n a l o d i c i n i . i d a l ь n i
n e y a b e t ь t i t o b e i c t i n ь n a
t o b a . i . a c e r o u v b a d ь c h a c t r a
i z v i n ь c k i m i . o u t b e r d i n i
o b v a i n p r i b y n i c e v a t ь
n . i . m ь t o m o c i g i n a c o p r e
t n o i a c v a r a . d a n a d i n e a
n a t a n n a t v o e d e r a v u . p o
o b e t r u b e t i c p k v i . i n o c t a
o l a t i v o c e r o m t . i d e m e d o
d r u c k a n . i . n o c t a v i n c p k ь
t a g o b e n l ь i n a d o m b . i d e
c e t o t a c k e c u m i r ь p e p y n ь
n r o v i n i . i . e c e r o r a d u c e
o c k i n a c m a n d e . i n n a c a c l a
o n i t a p e r a d o m a z c p k v i . i n o l ь

и л д и n a c k a c h e . n p и v o d i t e
п o v e m ь r a d o n c e l o m a . п o c л o
в n a ч a п o i m a t i o n a p o c h i t o
o y a d i . d e t n i d a t i n a y a m a
o u e n ь . i . c k i m i m o b . m t r e l e
y a d ь c i r ь . l a k a p u n i d e
e c e o n e b a d u c e . o u t b e r d i l i
o t r o i . n o i . k c y o m e t b e c n i l a
k a k . i . c i m i e r a d a t a n o m ь .
n a o u e n ь . i . c k i m i a m ь . c e v i
c a p p y t ь . n a p u c e t v i z e m l i
r l a c h e . o s o n ь d n n i a c l ь i a
t ь g l a u c i c l o v e c a k i m i n a i n
i . n i c m ь b u d e t ь n e c k y r u n i
o v i . c i n e o v e c h a n p e d i c l a z h a
l i c l o v e c e k n i n o g o . n o p o b a
n e c t a i o . i . n o m a t i c o v e i n o m i
d e v a b ь t a i c o j e p r k v i a m
l u n i t o m e a c e o c h i p a m i l a
n o p o m i l o s a b o n ь n a c k e a n e
i o b v t ь i . n e v o b e c n ь . d i
p o n z v o e m ь . v e c h a n e l a
ш i d e l o . b a g n e t a c h o n ь . v e
c l a b e n e o z h a l . i . d i r o u e c k y
i z e m l i . n o c t a v i n c p k v i . i n o
e t ь m ь t . o b e m e n ь . v i r i a
d a k n e . l u g a c e . i . n e c k e t o
t i v e d a m ь . o v e b i t e v e
c d a c t ь m a . r o b ь i n i c o n a m ь
c u c h e a m ь . n e d o b a t i p r o t n o
d a r o m ь t o i . o t d a t n ь m ь
o b d a t i . v e l i n ь . i . c k i m i

Крім того, у Київській Русі зародився оригінальний літературний жанр – літописання. Практично всі наші знання з історії, соціально-політичного життя наших предків, їхні звичаї та обряди почерпнуті з давньоруських літописів. Жоден народ не може похвалитися таким духовним надбанням. А це тільки окремі скалки, що дійшли до нас а багатющої скарбниці Київської Русі. Перший літопис написано в Києві – центрі літературної думки Київської держави. Найвидатнішим літературним твором є "Повість минулих літ" батька українського літописання ченця Печерського монастиря Нестора. Його перша редакція з'явилась у 1113 році. Розповідь в ній доведена до 1110 році. Зміст літопису полягає в з'ясуванні історії східнослов'янських народів і пропаганді благородної ідеї служіння рідній землі.

Великою популярністю користувалося "Сказання про Бориса і Гліба" – святих-воїнів, покровителів і захисників російської землі і руських князів.

Унікальним явищем літератури середньовіччя стало "Слово о полку Ігоревім" (приблизно 1187 році), яке вирізняється глибоким народним світосприйняттям.

З київського періоду бере початок власний оригінальний науковий досвід. Непересічне значення має "Руська правда" – збірка законів князя Ярослава і його наступників. Цей правовий документ пізніше став основою Литовського статуту й законодавства гетьманської доби.

Центрами освіти в давньоруський період були Київ, Новгород, Полоцьк, Чернігів, Галич, Володимир-Волинський .

Як свідчать археологічні матеріали, зокрема графіті на стінах храмів, ливарних формочках, посуді, а також берестяні грамоти, писемна 62

культура не була привілеєм тільки духовенства та вищих феодальних кіл Київської Русі. Вона поширювалася і серед простого люду.

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Музичне мистецтво східних слов'ян музичне мистецтво доби Київської Русі досягло високого рівня. Про це свідчать фольклорна спадщина, давньоруський культовий спів, музика княжого двору, ратна (військова) музика.

В усній народній традиції продовжують розвиватись ігри, календарні та родинно-побутові пісні, похоронні плачі й голосіння, їх найдавніші зразки збереглися в невеликій кількості.

Плин часу зумовлював нові народнопісенні жанри. Серед них найзначніший — билинний епос, що активно розвивався у Х—ХІ ст. У билинах у художньо-поетичній формі відбивалася боротьба народу за незалежність, втілювалися патріотичні ідеї, уявлення про героїв-богатирів, наділених мудрістю, силою, красою. Такими є билинні герої Ілля Муромець, Добриня Никитич, Альоша Попович, Микула Селянинович. Історія зберегла також імена народних співців билин — Бояна, Митуси, Ора, згадки про яких зустрічаються у "Слові о полку Ігоревім", Іпатіївському літописі та ін.

Носіями народного мистецтва були скоморохи. Ці обдаровані виконавці-імпровізатори поєднували якості актора, танцюриста, співака, музиканта-інструменталіста, акробата. Вони були постійними учасниками народних розваг, свят, урочистих подій; нерідко їх запрошували до боярських та княжих дворів. Лише церква негативно ставилася до цих "веселих молодців", як їх називали в ті часи.

Великий інтерес становить музика княжого двору. За свідченням істориків, починаючи з середини Х ст. прийоми іноземних послів проходили під музичний супровід. Цей звичай запровадила княгиня Ольга, яка під час свого перебування у Константинополі 945 р. була вражена грою на різних інструментах, зокрема органі. Імовірно, саме з того часу орган поширюється на Русі.

На думку дослідників музичної культури Київської Русі, князі утримували при дворі професійних музикантів-інструменталістів, співаків, танцюристів. Учасниками князівських розваг, свят у княжих палатах були співці — сказителі билин, скоморохи.

СЛОВ'ЯНСЬКІ МУЗИКИ

Музика супроводжувала ратні походи княжих бойових дружин. Головну роль тут відігравали духові та ударні інструменти.

Багатство і різноманітність інструментарію свідчать про високий рівень музичного мистецтва доби Київської Русі.

Якими ж були музичні інструменти? Це струнні смичкові — гудок, смик; щипкові — лютня, гуслі, псалтир; духові — роги, труби, сурми, свистки, сопілки, дудки, жалійки, волинки, органи; ударні — бубни, тарілки, дзвіночки, брязкальця. Важливу роль відігравали церковні дзвони, які сповіщали про наступ ворога, пожежу, скликали людей на віче.

Унікальні відомості про інструментарій Київської Русі дають фрески Софійського собору. На них, зокрема, зображено музик, які грають на духових та струннощипкових інструментах.

У культурномистецькій спадщині Київської Русі чільне місце посідає церковний спів.

Давньоруські одноголосні церковні наспіви називалися знаменним розспівом (від давньослов'янського "знам'я" — знак). Відповідно і східнослов'янська нотація знаменного розспіву називалася знаменною, або крюковою. Запозичений з Візантії, знаменний розспів збагатився народнопісенними традиціями східних слов'ян. Так, в інтонуванні текстів помітний вплив давньоруського епосу, величальних пісень та похоронних плачів.

Основою знаменного розспіву стали "гласи" — хорові монодії, мелодія наближалася до речитації. Знаменний розспів був чисто вокальний, без супроводу. Його краса і самобутність викликали захоплення у багатьох іноземних мандрівників.

У Київській Русі з'явилися центри навчання співу. Це, зокрема, великий хор та школа при Десятинній церкві, двір деместиків — співаків – солістів, що були одночасно диригентами й учителями співу. Важливу роль у формуванні й поширенні музичної традиції відігравала Києво-Печерська лавра. Серед відомих майстрів церковного співу слід назвати деместика та піснетворця Стефана.

Багата й різноманітна спадщина часів Київської Русі стала міцним підґрунтям для формування професійної музичної культури українського народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бокань В., Половий Л., - “Історія культури України”. Навч. посіб. – К.:МАУП, 2002. – 3-тє вид.
2. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ : НметАУ, 2009. – 130 с.
3. Лебедева Г.О. Конспект лекцій з дисципліни «Історія української культури» для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання. Дніпродзержинськ, 2010.
4. Пальм Н. Д. П14 Історія української культури : навчальний посібник / Н. Д. Пальм, Т. Є. Гетало. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 296 с. (Укр. мов.)

